Muistio • Brief
ISSN-L 2323-2463, ISSN 2323-2463

45 • 14.4.2016

ETLA Muistiot tarjoavat ajankohtaista tutkimustietoa polttavista yhteiskunnallisista kysymyksistä.
www.etla.fi » julkaisut » muistiot
ETLA • Elinkeinoelämän tutkimuslaitos

ETLA Briefs provide timely research-based information on pressing societal issues.
www.etla.fi » publications » briefs
ETLA • The Research Institute of the Finnish Economy

Pakotteiden vaikutus Suomen vientiin Venäjälle

Birgitta Berg-Andersson on ETLAn tutkija (birgitta.berg-andersson@etla.fi).

Markku Kotilainen on ETLAn tutkimusjohtaja (markku.kotilainen@etla.fi).

Suositeltava lähdeviittaus tähän muistioon: Berg-Andersson, Birgitta & Kotilainen, Markku (14.4.2016). ”Pakotteiden vaikutus Suomen vientiin Venäjälle”. ETLA Muistio No 45. http://pub.etla.fi/ETLA-Muistio-Brief-45.pdf

Suomen tavaravienti Venäjälle on supistunut arvoltaan 44 prosenttia vuodesta 2012 vuoteen 2015. Tästä valtaosa on aiheutunut öljyn hinnan laskusta ja siihen liittyneestä ruplan devalvoitumisesta. Molemmat ovat heikentäneet venäläisten yritysten ja kotitalouksien ostovoimaa erityisesti ulkomaisten tavaroiden ja palvelujen suhteen. Ukrainan kriisin vuoksi asetetut pakotteet ovat voimistaneet tätä laskua. EU:n Venäjälle asettamalla pakotelistalla on ollut suhteellisen pieni merkitys Suomen viennille. Tämä aiheutuu jo siitä, että pakotteiden alaisten tuoteryhmien vientiosuus oli ennen kriisiä vain puolisen prosenttia koko tavaraviennistä Venäjälle. Venäjän tuontielintarvikkeille asettamilla pakotteilla sen sijaan on ollut suurempi merkitys. Pakotteiden alaisten tuoteryhmien osuus oli ennen kriisiä noin 5 prosenttia Suomen tavaraviennistä Venäjälle. Pakotteilla on ollut suuri negatiivinen vaikutus erityisesti maito- ja liha-alan vientiin sekä alan kannattavuuteen.

The Effect of Sanctions on Finnish Exports to Russia

Abstract

Finland's merchandise exports to Russia have decreased by 44 per cent between 2012 and 2015. Major part of this is due to the collapse of the oil prices and due to the related depreciation of the Russian Rouble. Both have weakened the purchasing power of Russian enterprises and households, especially with respect to foreign goods and services. The sanctions set due to the Ukrainian crisis have strengthened this decline. The sanctions set by the EU towards Russia have had a rather small effect on Finnish exports to Russia. This is already due to the fact that the share of the sanctioned product groups was small before the crisis, just about a half of a per cent. The counter sanctions set by Russia towards food exports of the EU countries have in turn had a much greater negative effect. The share of the sanctioned product groups was about 5 per cent of Finnish goods exports to Russia. These sanctions have had a substantial negative effect on the exports and profitability of the dairy and meat industries as well as of agriculture.

Johdanto

Suomen Venäjän-viennin arvo supistui 6 prosenttia vuonna 2013, 13 prosenttia vuonna 2014 ja edelleen 32 prosenttia vuonna 2015. Venäjän osuus Suomen viennistä oli vuonna 2015 vajaat 6 prosenttia, kun se oli vuonna 2013 vielä noin 10 prosenttia. Raakaöljyn hinta on jäämässä vielä viime syksynä arvioitua matalammalle tasolle mm. Iranin öljyntarjonnan kasvaessa. Venäjä-sanktioiden päättymisestä ei myöskään ole merkkejä. Tämän vuoksi Suomen vienti Venäjälle supistunee vielä kuluvana vuonna.

Venäjän-viennin supistumisen pääasiallinen syy on ollut öljyn hinnan romahdusmainen lasku vuodesta 2014 alkaen sekä siihen liittynyt

ruplan kurssin heikkeneminen. Molemmat ovat heikentäneet venäläisten yritysten ja kotitalouksien ostovoimaa. Ukrainan kriisistä aiheutuneiden sanktioiden merkitys on tähän verrattuna ollut selvästi pienempi.

Tässä muistiossa tarkastellaan sekä lännen Venäjälle että Venäjän länsimaille asettamien sanktioiden vaikutuksia. Lyhyen historiallisen tarkastelun jälkeen käydään läpi kummankin sanktiotyypin vaikutuksia Suomen vientiin. Tarkastelu rajataan tapahtuneen kehityksen raportointiin. Vaihtoehtoista kehitysuraa tapauksessa, jossa sanktioita ei olisi toteutettu, ei pyritä hyödykeryhmätasolla arvioimaan. Suomen koko Venäjän-viennin kehitys on kuitenkin tässä hyödyllinen vertailukohta.

Sanktioiden historia

Ukrainan kriisi on varjostanut erityisesti Euroopan (ml. Venäjä) talouksia vuoden 2014 alusta lähtien. Vaikutus voimistui asteittain. Kansanäänestys Krimin liittämisestä Venäjään järjestettiin 16.3.2014, mutta liittäminen Venäjään oli jo hyvän matkaa menossa ennen tätä.

Itä-Ukrainan tilanne alkoi kärjistyä keväällä 2014 Venäjän tukemien separatistien toiminnan tuloksena. Tämä johti EU:n ja Yhdysvaltojen asettamiin taloudellisiin pakotteisiin, jotka alkuvaiheessa kohdistuivat mm. presidentti Putinin lähipiiriin kuuluviin oligarkkeihin (ns. ensimmäisen vaiheen pakotteet).

Jo ensi vaiheen pakotteet vaikuttivat todennäköisesti kotitalouksien ja yritysten luottamusta heikentävästi. Ne alleviivasivat sitä, että kriisistä on tulossa vakavampi kuin aiemmin arvioitiin. Koko Ukrainan kriisin välilliset vaikutukset luottamuksen kautta hidastivat arvioiden mukaan talouskasvua jo vuoden 2014 toisella neljänneksellä. Sanktioiden suorat vaikutukset Venäjällä ja EU-maissa olivat pienet.

Malesialaisen matkustajakoneen alasampuminen 18.7.2014 (todennäköisesti separatistien toimesta) oli käännekohta länsimaiden reaktioissa Venäjän suuntaan. Tällöin päätettiin mm. rajoittaa venäläisten valtio-omisteisten pankkien rahoituksen saantia lännestä, asetettiin vientirajoituksia ns. kaksikäyttöteknologialle (sotilas- ja siviilikäyttö) sekä rajoitettiin arktisen teknologian ja sellaisen teknologian vientiä, jota käytetään öljyesiintymien hyödyntämisessä (toisen vaiheen pakotteet).

Venäjä julkisti oman vastapakotelistansa 7.8.2014. Se kohdistuu pakotteita asettaneiden maiden elintarvikevientiin Venäjälle. Suomen osalta pakotteet kohdistuvat pääosin maito- ja lihatuotteisiin.

Ukrainan kriisi ja sen synnyttämät taloudelliset pakotteet ovat jatkuneet. Kesäkuussa 2015 EU jatkoi Krimin Venäjään liittämisen vuoksi asetettuja sanktioita vuodella 23.6.2016 asti. Itä-Ukrainan tilanteeseen liittyviä sanktioita jatkettiin joulukuussa 2015 vuoden 2016 puoliväliin. Niitä todennäköisesti jatketaan edelleen, ellei Minskin rauhansopimuksen mukainen ratkaisu ediste Itä-Ukrainassa. Myös Venäjän elintarvikkeiden tuontia rajoittavat toimet jatkuvat ainakin kesäkuun 2016 loppuun.

EU:n asettamien sanktioiden merkitys Suomen Venäjän-viennille

EU:n asettamilla toisen vaiheen sanktioilla on merkittävästi laajempia ja suorempia vaikutuksia kuin etupäässä oligarkkien toimintaa rajoittavilla ensimmäisen vaiheen sanktioilla. Ne rajoittavat eräiden tuotteiden vientiä Venäjälle suoraan ja vaikeuttavat venäläisten yritysten rahoituksen saantia. Suomalaisten teknologiateollisuuden yritysten vientinäkymät heikkenivät näiden pakotteiden vuoksi. Venäjällä pakotteet, öljyn hinnan laskun ohella, jarruttavat strategisia investointeja. Pakotteilla on kuluttajien ja yritysten luottamusta edelleen heikentävä vaikutus.

EU:n pakotelistalla olevien tuoteryhmien vienti Suomesta Venäjälle on kuitenkin onneksi vä-

1 EU:n pakotetuotteet yhteensä, niiden vienti Venäjälle, milj. euroa

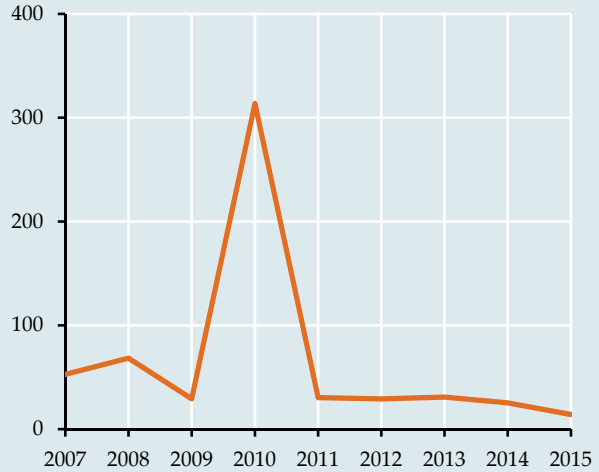

Lähde: Tulli. ETLA

häistä. Sen arvo oli vuosina 2011–2013 keskimäärin noin 30 miljoonaa euroa vuodessa. Tämä oli 0,55 prosenttia Suomen viennistä Venäjälle. Tässäkin on yliarviointia, koska pakotteet on määritelty tuotteiden käyttötarkoituksen mukaan, jolloin tiettyihin nimikkeisiin voi sisältyä myös sallittua vientiä. Tämän vuoksi joitakin näihin nimikkeisiin kuuluvia tavaroita on voitu viedä Venäjälle pakotteiden voimassaoloaikana.

EU:n sanktiolistalla olevista tuotteista Suomelle merkittävimpiä ovat olleet öljy- ja kaasusektoreilla käytettävät putket, pumput, työkalut, ja erinäiset koneet tai niiden osat. Lisäksi niihin kuuluu sotilaskäyttöön sopivia ns. monikäyttötuotteita.

EU:n pakotteiden alaisten tuoteryhmien vienti aleni 14 miljoonaan euroon vuonna 2015 eli suunnilleen puolittui vuodesta 2012. Kun samaan aikaan koko Suomen vienti Venäjälle aleni 44 prosenttia vuodesta 2012 vuoteen 2015, sanktiolistalla olleiden tuotteiden vienti ei alentunut kovin paljoa enempää. EU:n ja Yhdysvaltojen rahoitussektorille asettamat rajoitteet kuitenkin vaikeuttavat lisäksi useiden muiden tuotteiden vientiä Venäjälle. Rahoituskanavien kautta syntyvien negatiivisten vientivaikutusten suuruutta on vaikea arvioida.

Venäjän asettamien sanktioiden merkitys Suomen Venäjän-viennille

Venäjän elintarvikeviennille asettamien sanktioiden merkitys Suomen Venäjän-viennille on ollut merkittävästi suurempi kuin EU:n asettamien sanktioiden merkitys. Vuosina 2011–2013 näiden sanktioiden alaisten tuoteryhmien vienti Venäjälle oli keskimäärin 270 miljoonaa euroa vuodessa, mikä oli 5 prosenttia Suomen koko Venäjän-viennistä.

2 Venäjän pakotetuotteet yhteensä, niiden vienti Venäjälle, milj. euroa

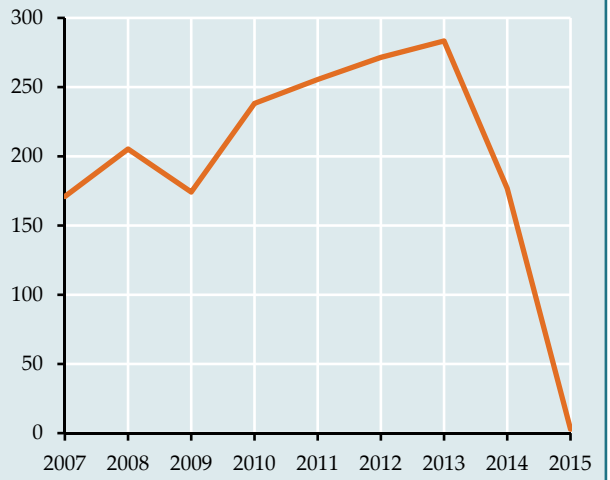

Lähde: Tulli. ETLA

Venäjän asettamalla sanktiolistalla Suomelle merkittävimpiä ovat maito, liha ja kala sekä niistä valmistetut tuotteet. Lisäksi listalla ovat tuoteryhmät, jotka sisältävät mm. vihanneksia ja hedelmiä. Venäjän asettamat sanktiot ovat haitanneet eniten suomalaisen maito- ja lihaalan vientiä. Maitotaloustuotteiden ja juuston osuus Suomen elintarviketeollisuuden viennistä Venäjälle oli viime vuonna vain 0,9 prosenttia, kun se oli 53 prosenttia vuonna 2014 ja 60 prosenttia vuonna 2013. Suurin yksittäinen yritys kärsijöiden joukossa on ollut Valio. Maataloustuottajat ovat kärsineet matalien maidon ja lihan tuottajahintojen muodossa.

Vuonna 2015 sanktioiden alaisten tuoteryhmien vienti Venäjälle oli 2,9 miljoonaa euroa, mikä oli 0,1 prosenttia Suomen koko Venäjän-viennistä. Näihin hyödykeryhmiin kuuluvien elintarvikkeiden vienti siis käytännössä loppui samaan aikaan, kun koko viennin supistuminen vuosien 2012 ja 2015 välillä oli aiemmin mainittu 44 prosenttia.

Sanktioilla on ollut merkittävä vaikutus elintarviketeollisuuden viennin maajakaumaan. Venäjän osuus Suomen elintarviketeollisuuden viennistä oli ennen Ukrainan kriisiä noin kolmannes. Viime vuonna tämä osuus oli enää 8,6 prosenttia.

Venäjän vastapakotteiden suoria vaikutuksia Suomen talouteen voidaan arvioida karkeasti suhteuttamalla viennin lasku kokonaistuotantoon. Pakotteiden alaisen elintarvikeviennin osuus tavaraviennistä Venäjälle oli 5,3 prosenttia vuonna 2013. Osuus koko tavaraviennistä oli noin 0,5 prosenttia. Tämän viennin eliminoitumisen laskennallinen vaikutus Suomen kokonaistuotantoon on 0,15 prosentin luokkaa. On kuitenkin muistettava, että elintarvikkeiden vienti olisi vähentynyt myös pelkän öljyn hinnan laskun ja ruplan devalvoitumisen seurauksena. Sanktioiden suora nettovaikutus lienee siten vajaat 0,1 prosenttia. Tätä vaikutusta pienentää ajan myötä se, että osa elintarvikkeista kyetään viemään tuetuilla ja alennetuilla hinnoilla mm. Aasiaan. Viennin jalostusaste kuitenkin laskee.

Lisääntynyt tarjonta synnyttää paineita elintarvikkeiden hintojen laskuun Suomessa, mutta toisaalta elintarvikeyritysten heikentynyt kannattavuus synnyttää paineita nostaa hintoja. Kilpailutilanne ratkaisee nettovaikutuksen.

Venäjän asettamilla sanktioilla on negatiivisia vaikutuksia myös Venäjän talouteen. Elintarvikkeiden hinnat nousevat, mikä nostaa inflaatiota. Tämä pyrkii nostamaan Venäjän korkotasoa ja siten heikentää talouskasvua ja kansalaisten ostovoimaa. Toisaalta tuontirajoitukset vahvistavat Venäjällä tapahtuvan tuotannon asemaa ja sen houkuttelevuutta sijoituskohteena.

Tiivistelmä

Suomen tavaravienti Venäjälle supistui arvoltaan 44 prosenttia vuosien 2012 ja 2015 välillä. Tämä aiheutui ennen kaikkea vuonna 2014 alkaneesta öljyn hinnan romahduksesta ja siihen liittyneestä ruplan heikkenemisestä, jotka molemmat alensivat venäläisten yritysten ja kotitalouksien ostovoimaa erityisesti ulkomaisten tavaroiden ja palvelusten suhteen. Ukrainan kriisistä aiheutuneilla sanktioilla oli oma merkityksensä tässä vähenemisessä. Sanktioiden suorat vaikutukset ovat kuitenkin olleet melko pienet koko viennin supistumiseen verrattuna.

EU:n Venäjän-viennille asettamien sanktioiden alaisten tavaroiden merkitys Suomen viennille oli alkujaankin pieni. Sanktioiden alaisten tuoteryhmien osuus Suomen koko Venäjän-tavaraviennistä oli ennen kriisiä puolen prosentin luokkaa, kun taas Venäjän asettamien sanktioiden alaisten tavaroiden osuus oli noin 5 prosenttia.

Myös muutokset eri sanktioiden alaisten tavaroiden viennissä ovat painottuneet Venäjän Suomelle asettamien sanktioiden suuntaan. Venäjän asettamien sanktioiden alaisten hyödykeryhmien vienti aleni vuosien 2011–2013 noin 270 miljoonasta eurosta vajaaseen kolmeen miljoonaan euroon vuonna 2015. EU:n asettamien sanktioiden alaisten tuoteryhmien vienti aleni vuosien 2011–2013 noin 30 miljoonasta eurosta 14 miljoonaan euroon vuonna 2015 eli suunnilleen puolittui. Tämä lasku oli vain hieman enemmän kuin koko Suomen Venäjän-viennin supistuminen.

Liite

3 Suomen tavaravienti Venäjälle, mrd. euroa

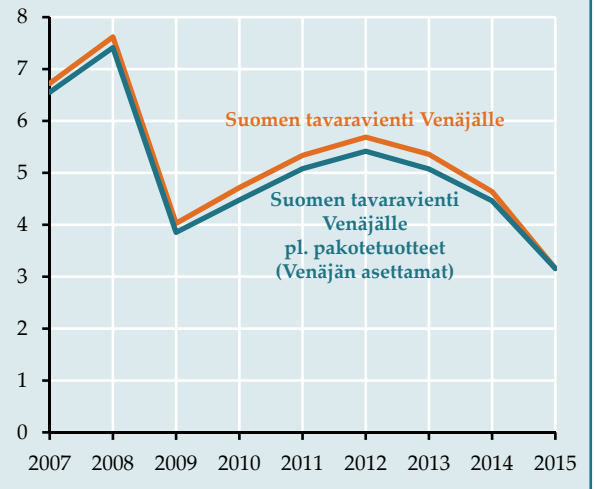

Lähde: Tulli. ETLA

4 Suomen tavaravienti Venäjälle, mrd. euroa

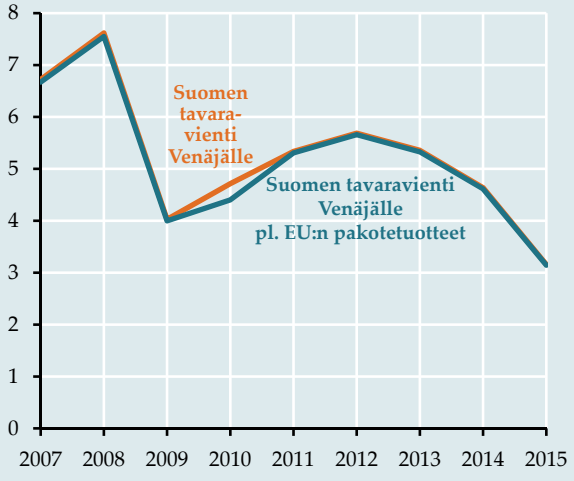

Lähde: Tulli. ETLA

Yllä esitetyissä kuvioissa pakotteiden alaisten hyödykeryhmien vienti on käyrien välinen ala.

Taulukko 1

Suomen koko tavaravienti Venäjälle sekä vienti sinne EU:n ja Venäjän pakotteiden alaisissa hyödykeryhmissä vuosina 2007–2015 (pakotteet alkoivat kesällä 2014)

	EU:n pakotteiden alaiset hyödykeryhmät, milj. euroa	Ed. osuus koko Venäjän-tavaraviennistä, %	Venäjän pakotteiden alaiset hyödykeryhmät, milj. euroa	Ed. osuus koko Venäjän-tavaraviennistä, %	Suomen koko tavaravienti Venäjälle, milj. euroa
2007	52,79	0,79	171,00	2,54	6724,38
2008	68,44	0,90	205,24	2,69	7618,06
2009	29,29	0,73	174,21	4,33	4028,07
2010	313,67	6,65	238,20	5,05	4715,89
2011	30,40	0,57	255,52	4,79	5336,76
2012	29,13	0,51	271,49	4,77	5687,69
2013	30,95	0,58	283,35	5,29	5358,59
2014	25,35	0,55	176,77	3,81	4638,29
2015	14,13	0,45	2,89	0,09	3158,08

Huomautus: Pakotteiden alaisessa hyödykeryhmässä voi olla vientiä vuonna 2015 siitä syystä, että hyödykeryhmässä on poikkeuksena sallittua vientiä. Erityisesti EU:n pakotelista perustuu tavaran käyttötarkoitukseen.

ETLA